

Nada Županović

ANALIZA TALIJANIZAMA U HVARKINJI MARTINA BENETOVIĆA

Nada Županović, *Filozofski fakultet, Zagreb, izvorni znanstveni članak*

UDK 821.163.42.09 Benetović, M.:81'38

Analizom talijanizama u renesansnoj drami Hvarčinja Martina Benetovića pokazat će se da način govora likova ocrta jasnu sliku društvenih odnosa tog vremena. Osim za izazivanje komičnog efekta, jezik se koristi i kao indikator socijalnoga statusa govornika što je najvidljivije u uporabi talijanizama. Talijanskim se elementima kao znakovima kulturnog prestiža koriste bogatiji slojevi, dok ih u govoru seljaka nema.

U radu se analizira adaptacija talijanizama na fonološkoj, morfološkoj i semantičkoj razini te raspravlja o sintaktičkim i frazeološkom kalkovima i prebacivanju kodova.

Ključne riječi: talijanizmi, fonološka, morfološka, semantička adaptacija, prebacivanje kodova, Martin Benetović, Hvarčinja

I. Uvod

Rukopis renesansne komedije *Hvarčinja* ili "*Komedije od Bogdana*" otkriven je i objavljen tek 1915. godine i za sada je jedino djelo čije se autorstvo sa sigurnošću pripisuje Martinu Benetoviću, u povijesnim analima dotad poznatome kao umješnome trgovcu i diplomatu. Vrijeme nastanka nije sa preciznošću određeno: smješta ju se u zadnju četvrtinu 16. stoljeća no svakako barem dekadu prije Benetovićeve smrti 1607. godine.

Čitavo 16. stoljeće hvarski je Zlatni vijek: to je vrijeme žive humanističke djelatnosti u kojemu stvaraju neka od najvećih imena hrvatske renesanse (Lucić, Pelegrinović, Hektorović...) a prisutni su i intenzivni kontakti s Dubrovnikom u kojemu svoja djela piše Marin Držić. Svi ti utjecaji jasno su vidljivi u Benetovićevoj *Hvarčinji*.

Hvarčinja je vesela pokladna komedija pisana za potrebe kazališne družine koja je po tadašnjemu običaju u karnevalsko vrijeme na gradskome trgu zabavljala građane. Nastavljajući utabanim stazama tadašnjih scenskih karnevalskih očitovanja i poznatih

oblika talijanske i dubrovačke, u prvom redu Držičeve scenske tradicije, Benetović gradi svoj originalan stvaralački izričaj.¹

Time *Hvarčinja* postaje i mnogo više od pokladne renesansne komedije: kroz vješto Benetovićevo pero ona nam pruža detaljan prikaz hvarškoga renesansnog društva. Kritika je za *Hvarčinju* primijetila da odražava vrsno poznavanje padovansko-venecijanskoga dijalekta, govora i folklora lokalnih seljaka te hvarske i dubrovačke književnosti, a povjesničari starije hrvatske književnosti jednoglasno ocijenili da je jezično i govorno određivanje kod Benetovića osnovni postupak pri karakterizaciji likova što dramu čini posebno podatnom za sociolingvistička i kontaktološka proučavanja.²

Već je na prvi pogled primjetno da se društvena stratifikacija likova poklapa s jezičnom pa tako likovi koji pripadaju sloju bogatih pučana prebacuju kodove, kalkiraju talijanske konstrukcije te koriste velik broj talijanizama dok su u jeziku seljaka i sluga takvi procesi zastupljeni mnogo manje ili u potpunosti izostaju.

Potrebno je napomenuti da se termin *talijanizam* ovdje uzima u svojem najširem značenju pa se talijanizmom smatra svaka posuđenica s talijanskoga govornog područja što u *Hvarčinji* podrazumijeva venecijanski i toskanski dijalekt. Kako je prostor hrvatske obale bio područje intenzivnih jezičnih kontakata, duž hrvatskoga priobalja prevladavaju venecijanizmi koji su u jezik ušli zahvaljujući dugotrajnom prostornom, povijesnom i političkom kontaktu s Mlecima, no u gradskim su centrima, ponajprije u Dubrovniku, prisutni i toskanizmi koje su u jezik uglavnom unosili pojedinci školovani na talijanskim sveučilištima. Kako je talijanski, to jest njegovo toskansko narječje, imao status jezika kulture, u renesansnoj hrvatskoj priobalnoj, prvenstveno dubrovačkoj književnosti, prevladavaju toskanizmi no u Benetovićevoj *Hvarčinji* nalazimo izvanredne primjere obje alotropske varijante.

Prema teoriji jezičnoga posuđivanja³ utjecaji jezika davatelja na jezik primatelja prisutni su na svim razinama. Mada najvidljiviji na leksičkoj (u tudicama ili posuđenicama, ovisno o različitom stupnju prilagođenosti jeziku primatelju), utjecaji jezičnoga

¹ Bogišić (Bogišić 1965: 125) primjećuje da Benetovićeva *Hvarčinja* odražava "različite putove kojima je išla i sazrijevala renesansna komedija" te je definira kao "renesansnu učenu komediju s mnogobrojnim usmenim zapletima, zaljubljenim mladićima i starcima, sposobnim i lukavim slugama, prepoznavanjima, razodijevanjima i sl." (Ibid.: 125) ali nalazi u njoj i elemente "tzv. "seljačke komedije padovansko-venecijanskog tipa koja obilno izaziva smijeh renesansnog građanina na račun nespretnog i zaostalog seljaka iz okolice" (Ibid.: 126).

² "Autor glavnu pažnju posvećuje namjeri da se likovi predstave što vjernije, autentičnije. (...) Veliku brigu i osobitu pažnju posvećivao je govoru i načinu izražavanja svojih likova." (...) (Bogišić, 1965: 133) "Benetović je upravo u govoru svojih lica nastojao pronaći jedan od temeljnih izvora humora i uopće života svog djela. Nije teško uočiti da je u tome pokazao zavidnu vještinu." (Kombol, cf. Bogišić, 1965: 134)

³ Usp. Filipović (1968). Pri analiziranju talijanizama pronađenih u tekstu *Hvarčinje* poslužit ćemo se terminologijom koju je za proučavanje hrvatsko-talijanskih jezičnih dodira razvila Sočanac (2004).

posuđivanja primjetni su i na sintaktičkoj razini (u vidu kalkova) te, iako daleko rjeđi, postoje i na morfološkom i fonološkom planu.

II. Adaptacija na fonološkoj razini

Talijanski leksemi koji su kroz prošlost ulazili u hrvatski jezik prolazili su dug razvojni put prepun adaptacija. Mada su poneki ostajali tuđicama,⁴ najveći dio njih prešao je u posuđenice koje izvorni govornik često više ni ne smatra stranim riječima.

Kako je fonološki sustav hrvatskoga jezika bogatiji konsonantima⁵ od talijanskoga (ne posjeduje samo talijanski fonem /dz/ koji u standardnome hrvatskom ima status alofona, no i on je u dubrovačkome narječju dugo imao status fonema) u prilično velikome se broju slučajeva provodi nulta transfonemizacija pa replika zadržava fonološki oblik modela:

- Nulta transfonemizacija:

banda > banda
natura > natura
basta > basta
ventura > ventura
spada > spada
persona > persona⁶
secreto > sekreto
fortuna > fortuna

Vrlo čestu pojavu gubljenja udvojenih suglasnika Sočanac (2004, 112) naziva kompromisnom transfonemizacijom. Gubljenjem geminata dolazi do ortografskih i prozodijskih promjena.⁷

- Degeminacija:

avvocato > avokat
bagatella > bagatela
appunto > apunto
bellezza > beleca

⁴ Tuđicama su ostale riječi koje pripadaju nazivlju s područja glazbe i umjetnosti (primjerice *chiaroscuro*, *adagio*, *solfeggio*,... itd.). U današnjemu standardnome hrvatskom jeziku nisu ortografski adaptirane već su zadržale izvornu transkripciju. Ne navodimo ih ovdje jer se u drami ne pojavljuju.

⁵ U slučaju vokala situacija je obratna. Adaptaciju otvorenoga /e/ i /o/ zatvorenijim (napetijim) hrvatskim ekvivalentima Sočanac (2004: 111) smatra djelomičnom transfonemizacijom.

⁶ Za govore dalmatinske obale karakteristična je alotropija. Premda u različitim govorima nailazimo na, primjerice, oblike *špada* i *peršona*, a i akcentuacija jako varira, ovdje se nećemo osvrnuti na dijatopijske varijacije. Primjeri su navedeni u obliku u kakvome se nalaze u tekstu.

⁷ Najčešća je prozodijska adaptacija pomicanje mjesta naglaska prema početku riječi, većinom s drugog (*parole piane*) na treći slog od kraja (/as'tu:to/ > /astut/). Naglasak je najčešće kratkouzlazni, a posljednji se slog često gubi zbog elidiranja nastavka.

allegrezza > alegreca
faccenda > fačenda

Najčešća samoglasnička promjena u svim primorskim govorima jest promjena /o/ > /u/ u naglašenome i nenaglašenome položaju pa je tako i ovdje pronalazimo u velikome broju posuđenica:

- /o/ > /u/
amore > amur
torto > turto
accordare > akurdat⁸
governare > guvernat
innamorato > namurat
fastidioso > fastidijuz
forestiere > furestijer

ali bilježimo i jedan primjer obratnoga procesa, promjene /u/ > /o/: consumare > konsomat.

Premda se talijanski samoglasnik /e/ u posuđenicama najčešće ne mijenja već se samo njegova otvorena varijanta /e/ zamjenjuje zatvorenijim, tj. napetijim hrvatskim ekvivalentom (djelomična transfonemizacija), primijećena je promjena /e/ > /i/ u naglašenome i nenaglašenome položaju:

- /e/ > /i/
placere > plakir
beretta > berita
fegato > figat
arsenale > arsinal
vedovella > viduvella
volentieri > volintijera
segnale > sinjal
beccaria > bikarija
cancelliere > kancilir
pesare > pizat
ospedale > ospidal
vaggheggiare > vagižat

⁸ Primjetne su nedosljednosti: u govoru istog lika nailazimo i na *akordal se je* gdje se /o/ u naglašenom položaju zadržava.

No katkad dolazi i do promjene /i/ > /e/, najčešće u prefiksima poput dis- > des- ili ri- > re-, uglavnom pod mletačkim utjecajem:

- /i/ > /e/

dispiacere > despjačer

disperato > desperat

dislegare > desligat

differenza > deferencija

delectare > delektat⁹

dipintore > depentur

rifare > refat

rinfrescare > refreškat

rispetto > respet

misura > mesura

consiglio > konselj

pingitore > pengatur

Samoglasnik /a/ najčešće ostaje nepromijenjen u svim položajima:

accordare > akurdat

ammirare > amirat

Zabilježen je samo jedan slučaj promjene /a/ > /e/ (giovan > đoven).

Dvoglasni, karakteristični za talijanski fonološki sustav, prilikom adaptacije najčešće prolaze proces redistribucije na dva sloga (pensiero > pensijer, volentieri > volintijera, fastidioso > fastidijuz¹⁰) no česti su i primjeri skraćivanja u jedan vokal:

- /ie/ > /i/

barbiere > barbir

forestiere > frustir

schiena > škina

pensiere > pensir

cancelliere > kancilir

Dvoglas /ua/ prelazi u /va/ (sguardo > zgvardo, persuadere > persvadiť, perseguitare > persegvitat), dok hijat /ui/ ostaje /ui/ (instruire > instruit) mada bilježimo i ishod s umetanjem intervokalnog j. Tekst drame nam nudi i primjer u kojem je talijanski

⁹ U tekstu drame pojavljuju se još i dijatopijske i dijastratijske varijante *dalaktat*, *diletat* no najčešće je korišten najprestižniji oblik *delektat* kojim se služi lik bogatoga dubrovačkog gospara.

¹⁰ Samo u govoru likova podrijetlom iz Dubrovnika. Hvarska ikavica ne provodi ovakve promjene već samo skraćivanje u jedan vokal (usp. *pensijer* u dubrovačkoj i *pensir* u hvarskoj varijanti).

hijat /ae/ prešao u /ai/ (paese > paiz). U talijanske dvoglase /ia/ i /io/ umeće se intervokalno /j/ koje postoji i u talijanskome izgovoru no ostaje ortografski nezabilježeno:

grazia > gracija (kao i disgrazia > dezgracija)
 bestia > bestija
 ruffiana > rufijana (kao i ruffianare > rufijavat)
 viaggio > vijadž
 furia > furija
 beccaria > bekarija
 bestiale > bestijala¹¹
 sequenziare > sekvencijat
 matrimonio > matrimonijo

Među suglasničkim promjenama najčešće su promjene frikativa i afrikata. Prema Sočanac (2004, 124) palatal /đ/ prelazi u /g/, /z/, /ć/ i /ž/ no prijelaz u /ž/ jedini je potvrđen u korpusu posuđenica iz drame:

/đ/ > /ž/ vagheggiare > vagižat
 geloso > južiljuz

Palatal /ć/ često prelazi u /c/ (što se tumači utjecajem ortografije) ali zabilježeni su i primjeri zadržavanja velara:

/ć/ > /c/ capriccio > kapric
 /ć/ > /k/ piacere > plakir

Sibilant /s/ najčešće prelazi u /š/, a do te promjene najčešće dolazi ispred suglasnika /k/, /p/ ili /t/:

/s/ > /š/ pistola > pištola
 scale > škale
 frustrare > fruštrat

No /s/ prelazi još i u /c/: materasso > matarac.

Pronađeni su još i primjeri promjene /k/ u /g/ (fatica > fatiga), /z/ u /ž/ (usare > užat) te /d/ u /đ/ suddetta > suđeta, dok /m/ postaje /n/ (imbasciatore > inbasadur).

¹¹ Navedena replika završava tvorbenim sufiksom *-a* za ženski rod. Talijanski pridjevi koji u m. i ž. rodu završavaju na *-e* u dalmatinskim dijalektima dobivaju sufikse *-a* za ž. r. i *-o* za m. r.

III. Adaptacija na morfološkoj razini

Tijekom morfološke adaptacije imenskih i pridjevskih talijanizama česta je pojava umetanja nepostojanoga *-a*¹² kojim se razbijaju konsonantske skupine koje se po fonološkim ograničenjima hrvatskoga jezika ne mogu naći na kraju sloga:

verso > veras
istrumento > istrumenat
impedimento > impedimenat
appuntamento > appuntamenat
contento > kontenat
alloggiamento > alođamenat

Razmjerno su česti primjeri zadržavanja talijanskoga sufiksa (kompromisna transmorfemizacija), uz promjene poput degeminacije:

bagatella > bagatela
mascherata > maskerata
bellezza > beleca
allegrezza > alegreca
faccenda > fačenda
vedovella > viduvela

Često dolazi do gubljenja završnoga morfema talijanske riječi. Dočetak se gubi najčešće kod imenskih talijanizama muškoga roda koji u talijanskome završavaju na *-o* i *-e* (potpuna transmorfemizacija).¹³ Osim primjera već navedenih za nepostojano *-a*, u tekstu drame pronađeni su još i:

zucca > cuk
animale > animal
passo > pas
vestito > vestit
spirito > spirit
consiglio > konselj
cervello > červel
villano > vilan
atto > at

¹² Pojava koja stoji na granici fonologije i morfologije.

¹³ Takva je adaptacija nužna jer u hrvatskome na *-o* i *-e* završavaju imenice srednjega roda. Imenice muškoga roda na *-o* ograničene su samo na vlastita imena i hipokoristike. Sočanac (2004: 156) napominje da je u ovome procesu utjecaj imao i mletački dijalekt u kojemu su dočetcu *-o* i *-e* elidirani u sufiksima *-ol*, *-iol*, *-ier*, te poslije *l* i *r*.

Tvorbeni sufiks za vršitelja radnje *-tore* i adaptira se u *-tur*, dok se *-iere* adaptira u *-ir*:

pingitore > pengatur
dipintore > depentur
pittore > pitur
cancelliere > kancilir

Zamjena talijanskoga sufiksa domaćim znatno je rjeđa. Jedini primjeri iz teksta drame su:

differenza > deferencija
mestiere > meštirija

u kojem se javlja adaptacija prema tvorbi imenica u hrvatskome jeziku, gdje je *-ija* tvorbeno vrlo plodan oblik.¹⁴

Glagolske posuđenice zamjenjuju talijanski infinitivni nastavak hrvatskim unutar procesa potpune transmorfemizacije; tako dobivamo sufikse *-it*, *-at*:

concludere > konkludat
spendere > spendat
finire > finit
persuadere > persvadiť
commandare > komandat
dubitare > dubitat
tremare > tremat
incontrare > inkontrat
mentovare > mentoat (mentovat)
governare > guvernat
accordare > akurdat
servire > servat
raccomandarsi > rakomandat se
leggere > legat
degnarsi > denjat se
promettere > promećavat
beccare > bekat
voltare > voltat
spedire > spediškat

¹⁴ Na *-ija* u hrvatskome završavaju čak 32 sufiksa kojima se tvore imenice. Babić (1986: 180).

versare > versat
maneggiare > manedať
guadagnare > gvadanjat
fermare > fermat
meritare > meritat
navigare > navigat
invertare > invertat
carezzare > karecat
perseguitare > persegvitat
allegrarsi > alegravat se

Glagolima III. konjugacije koji u prezentu dobivaju infiks *-isc* infinitivna osnova u jeziku primatelju ne tvori se od talijanske infinitivne nego od prezentske osnove:

spedire > spediškat
imbrunire > imbruniškat
convenire > konveniškat
favorire > favoriškat
introdurre > introduškat
condogliare > kondoleškat

Nesvršeni se vid u glagolskim posuđenicama tvori infiksom *-va*:

promettere > prometavat
stornire > stornivat
carcerare > karćeravat

Većina pridjevskih talijanizama nastala je od talijanskih deverbálnih pridjeva (zapravo glagolskih participa prošlih), a oblik im odgovara hrvatskome glagolskom pridjevu trpnom:

spiritato > spiritan
obbligato > obligan
innamorato > namuran
disperato > disperan
profumato > profuman

IV. Analiza sintaktičkih i frazeoloških kalkova

Pri svakoj analizi jezičnoga posuđivanja treba imati na umu socio-kulturni okvir u kojemu se odvija jezični kontakt. Još početkom 1970ih¹⁵ zamijećeno je da različite društvene skupine imaju različite obrasce posuđivanja pa bi bilo pogrešno promatrati jezik primatelj kao homogenu i jedinstvenu cjelinu. Primjeri različitih obrazaca posuđivanja jasno su vidljivi u govoru likova u *Hvarčinji*.

Od šesnaest likova koji sudjeluju u drami njih dvanaest ima velike govorne uloge. Šestero su sluge podrijetlom iz Primorja ili unutrašnjosti otoka, a šestero bogati i ugledni građani, Hvarani ili Dubrovčani. Od ukupnoga broja talijanizama u drami njih samo 8,24%¹⁶ izgovaraju sluge. Njihov je jezik jezik seljaka istočnoga dijela otoka ili jezik Krajinjana iz makarskoga primorja, to jest "narodni, svježi, talijanštinom netaknuti izraz čobana i ratara".¹⁷

Posuđenice su, kada se u govoru sluga i pojavljuju, često krivo upotrijebljene s namjerom da izazovu zabune u radnji i komični efekt kod gledatelja.¹⁸

No nije ni jezik sluga ostao lišen talijanskih utjecaja, makar oni nisu leksički. U njihovu je govoru moguće pronaći sintaktičke kalkove, a najčešća je promjena redoslijeda riječi pa objekt prethodi pomoćnome glagolu kao u talijanskome umjesto da slijedi iza njega:

... ako jur dosad ni od ovoga ča *mu si ponila*.

I *molila jih sam* i primolila da to ne čini...

...pogle *joj sam rekla* da su te bili cafi uhitali.

Ko *mi će* blago *bit*, gđi me, reče, pita ona starčetina suhim celovima...

Ako dosad ni od ovoga ča *mu si ponila*...

Dobro od vas *joj će dojt*.

Također je prisutna konstrukcija *činit + infinitiv* što je kalk talijanske konstrukcije *fare+infinito* (*costruzione fittiva*):

...sad ću t' ja *činit probavit* vino, ne boj se! (usp. tal.: *ti farò digerire il vino!*),

¹⁵ Myers-Scotton i Okeju (1973) zamijetili su važnost sociolekata u jezičnome posuđivanju.

¹⁶ U ukupni broj talijanizama uvrstilo se i svako novo pojavljivanje iste riječi ili konstrukcije kako bi se utvrdila raširenost uporabe na dijastratijskoj i dijatopijskoj osi.

¹⁷ Bogišić (1965: 133).

¹⁸ MIKLETA: Naučit ću te, ako ne umiš, i *legat*.

BOGDAN: O, ležat! Ne bojim se toga drugoga od moje vrsti, ako sam se malo pri ustal!

MIKLETA: Ah, ah, ah, ah! *Legat*, pravlju, knjigu! (156)

BOGDAN: Grem pitat, hoće l' bit *nađivencija* se nedilje. (...) Umiš mi reć, hoće l' bit *abedijencija* se nedilje? (Ibid.: 199).

U govoru seljaka dolazi još i do kalkiranja¹⁹ konstrukcije *per + infinitiv*: ...*za dobit marcel, na preposit strati u pravde libru.* (usp. tal. *per ottenere*); ... ni jinoga željah *za moći proći vrime...* (usp. tal. *per poter passar tempo*). Od svih mogućih uporaba u hrvatskome glagol *trebati* koristi se isključivo bezlično po uzoru na bezlični *bisognare*: ... *tribuje da me pomožeš u jednoj radosti što mož'.* (usp. tal. *Bisogna che mi aiuti...*); *tribuje da iman veliku pomnju...* (usp. tal. *bisogna aver gran cura*), a glagol *čuti* postaje polisemičan, pa poput glagola *sentire* u talijanskome jeziku znači i *čuti* i *osjećati*: *čul sam reći...* (usp. tal. *ho sentito parlare...*), kao i kod: *Kako se čuješ ti, Goja, je l' ti drago?* (usp. tal. *Come ti senti?*).

Bogati pučani, građani grada Hvara, govore svojom osobitom čakavštinom prošaranom talijanizmima. Ono što njihov govor čini karakterističnim su "natruhe talijanskih sintaktičkih finesa pri čemu kao da se osjeća primjesa "gradske" i "kulturne" pripadnosti, za razliku od govora seljaka" (Bogišić, 1965: 133). Kod njih su kalkovi znatno zastupljeniji nego u jeziku seljaka, no drugačiji su već zato što su kontekstualno vezani uz druge teme (ponajčešće petrarkističke koncepte plemenite ljubavi, kurtoazne fraze društvene komunikacije te frazeološke izraze s glagolom *fare*) pa je tako uz sintaktičke²⁰ prisutan i velik broj frazeoloških kalkova:

... *ljubav hoće* dugu i ustrpljenu službu... (usp. tal. *l'amor vuole...*)

... bih ti reko jednu stvar, ako me *ć' sekreto držat.* (usp. tal. *tener secreto*. Uvriježena hrvatska kolokacija je *čuvati* a ne *držati* tajnu.)

Da *mi ćeš* ti dobra.

... a to *će* i moj sin nje kćeri *dobra...*

Moli vas, ako *mu ćete* *dobra...* (usp. tal. *voler bene a qualcuno*)

Horsù, otići ću *dati due spasseggiate* jeda udovicu vidim...(usp. tal. *fare due passi*)

I pođimo u *dobri čas!* (usp. tal. *in buon ora*)

Nuko, *s pomnjom* zaklopi kuću. (usp. tal. *con cura*)

Neka divojka obire koga *će*, a drugi *imaj pacijenciju*, a ne se tu po ulicah biti... (usp. tal. *avere pazienza*)

¹⁹ Nije dokraja utvrđeno treba li se konstrukcija "za+infinitiv" opisivati kao kalk iz kojega od susjednih jezika (vrlo često u kontaktološkim studijama koje ju pripisuju sintaktičkoj transferenciji iz njemačkoga ili talijanskoga) ili kao konstrukciju inherentnu hrvatskome jeziku (hrvatski perifrastični supin, usp. Pranjković, 1993: 40).

²⁰ Sve ranije navedene konstrukcije koje se javljaju u govoru sluga prisutne su i u govoru hvarskih i dubrovačkih građana: zamjena mjesta objekta i pomoćnoga glagola (*veće me si stornio* *coj le tue parole...* Idem se dakle pripravi, preobući na seljansku, kako *mi su naredili.*) činit + infinitiv (*ne čini me puno čekat! ...ja ju ću smrdećicu činit stavit na kare!*) te uporaba glagola *trebati* (*...tribovalo bi mi biti od mramora...* (usp. tal. *bisognerebbe che fossi di marmo/di roccia...*).

...bježi, da mi je učiniti jednu levatu... (usp. tal. *fare una levata*)²¹

Ja hoću da idemo učiniti jednu serenatu pod fonistru udovici. (usp. tal. *fare una serenata*)

Sramota 'e tu buku činiti da se grad kupi. (usp. tal. *fare rumore*)

Se ti već ne činiš ni vidit? (usp. tal. *farsi vedere*)

... ona meni tu sramotu pod starost učiniti, ... učiniti osvetu taku da će se uvijek pripovidati obe (usp. tal. *fare vergogna, fare vendetta*),

... i pokle znaš da smo ti toliko držani, učini nam svršno društvo. (usp. tal. *fare compagnia*. Standardni hrvatski jezik upotrebljava frazem *praviti nekome društvo*).

Oproštajna formula prije odlaska *Hoćete li mi ča zapovidit?* također je kalk (usp. tal. *mi commanda* - zapovijedate li mi još štogod prije nego odem?).

Od sintaktičkih kalkova koje ne pronalazimo u jeziku sluga jer se radi o konstrukcijama koje pripadaju višem jezicnom registru, valja izdvojiti učestalu uporabu glagolskoga priloga sadašnjeg netipičnu za dijastratijske varijante hrvatskoga jezika koje su koristili niži slojevi renesansnoga društva²²:

... da je toliko užgana ta mladica, za starim *budući*... (usp. tal. *essendo con un vecchio*...)

... *ne budući vam* ugodno ča vam imam reći... (usp. tal. *non essendovi gradevole*...)

... *nimajući* misli od stvari nijedne ovoga svita... (usp. tal. *non avendo pensieri*...)

... ti *budući* sijed kako i ja, i još gore, *imijući* sina na oženjenju... (usp. tal. *avendo un figlio*)

Važno je primijetiti da se tek manji dio navedenih sintaktičkih i frazeoloških kalkova u govorima dalmatinske obale s vremenom izgubio. Najveći dio ostao je u jeziku²³ prisutan i do danas, a pojedine su konstrukcije danas čak i šire zastupljene nego prije i čine dio suvremenih tendencija u razgovornome hrvatskom jeziku.

Uporabu prijedloga pod talijanskim utjecajem (ali bez redukcije vlastite morfologije!) Sočanac (2004, 219) naziva "dvostrukom morfosintaksom" jer se za izražavanje iste gramatičke funkcije koriste i padeži i prijedlozi:

... ka me je dopala u najlipji *cvit od mladosti* moje... (usp. tal. *fior della mia giovinezza*)

...oni čas jesam skočil niz jedan visok prozor ovamo s *druge strane od kuće*. (usp. tal. *dall'altro lato della casa*).

²¹ Upotreba glavnoga broja "jedan" umjesto neodređenoga člana tendencija je koja prisutna i u suvremenome razgovornom hrvatskom gdje u posljednje vrijeme uzima sve više maha.

²² Navedena se konstrukcija u drami nijedanput ne pojavljuje u govoru sluga i seljaka.

²³ Misli se na svakodnevni, razgovorni hrvatski jezik kojim se služe govornici u Dalmaciji, ali i na regionalnu varijantu standarda kojom se ti govornici služe u formalnim situacijama.

V. Adaptacija talijanizama na semantičkoj razini

Prema Filipoviću (1986) sve posuđenice prolaze kroz proces primarne, no samo rijetke kroz proces sekundarne semantičke adaptacije koju karakterizira širenje značenja u broju i polju, zadobivanjem novih značenja koja modeli u jeziku davatelju nisu imali.

Pri semantičkoj je analizi važno razlučiti radi li se o kulturnome posuđivanju (procesu posuđivanja riječi koje izražavaju nove pojmove usvojene iz kulture jezika davatelja), čije replike najčešće pripadaju visokim registrima i svojina su obrazovanih govornika (Sočanac, 2004: 189) ili usvajanju kontaktnih sinonima koji se, ovisno o sociolingvističkome statusu jezika u dodiru koriste na štetu postojećih domaćih riječi ili, u situacijama stabilne dvojezičnosti, rabe paralelno, a uporaba ovisi o stilskoj obilježenosti.

Za gotovo sve talijanizme u tekstu drame postoje odgovarajući domaći ekvivalenti. Rijetke iznimke kulturnoga posuđivanja čine riječi *fortuna* (u značenju “božica sreće, viša sila koja nosi sreću”), *berita* (kapa posebnoga oblika²⁴) te *arsenal* i *kancilir*, pojmovi iz mletačke vojne i političko-upravne terminologije.

Svi ostali talijanizmi zamjenjuju već postojeće, svakodnevne domaće riječi pa tako likovi upotrebljavaju lekseme *pas* umjesto *korak*, *cuk* umjesto *tikva* ili *đoven* umjesto *mladić*. Sociolingvističko objašnjenje ovoga fenomena ističe da se time stvara jezik solidarnosti i afirmira regionalni identitet govornika. U prilog toj tezi idu i brojni alotropi na dijatopijskoj razini pa tako primjerice likovi Dubrovčani koriste varijantu *pengatur* (< *pingitore*), a Hvarani *depentur* (< *dipintore*).

Među rijetkim primjerima sekundarne semantičke adaptacije u tekstu drame pronalazimo sljedeće primjere proširenja značenja u odnosu na model:

- talijanski model *frataglia* (“bratovština, udruženje obrtnika iste struke”) ostvario se u hrvatskome kao *fratilja*. U ovome je primjeru proveden proces metaforizacije pa osim izvornoga značenja “bratovštine, ceha” predstavlja još i “osobe istih osobina ili sklonosti” (cit.: “ter što zato ako ulizeš u *fratliju*, nećeš sam bit, a nijesi ni toko star.” – *fratilja* u tekstu drame znači “društvo prevarenih muškaraca”).
- talijansko *animo* (“duh, duša, ali i srčanost, odvažnost”) prošlo je proces pejorizacije pa se osim u navedenima, u tekstu komedije pojavljuje i u značenju “drskost, bezobrazluk” (cit. “i ti li si toti, nevirnjače, koji imaš *anima* oca odbit!”)

Vidljivo je da se radi o semantički usko povezanim značenjima.

U metajeziknome dijelu drame nalazi se suprotan primjer semantičkoga suženja značenja: od svih mogućih značenja²⁵ leksema *atto* u toskanskome (to jest talijanskome

²⁴ Dijatopijske su varijante još i *bareta*, *baret*.

²⁵ Cf. Zingarelli (2000: 174), talijanski leksem *atto* ima osam značenja.

jeziku), u replici *at* preuzelo se samo jedno, "čin u kazališnoj predstavi",²⁶ što je karakteristično za posuđivanje polisemičnih leksema: obično se u jezik primatelj prenese samo jedno od značenja prisutnih u jeziku davatelju dok ostala značenja ostaju isključivo karakteristika modela, ali ne i replike.

VI. Prebacivanje kodova

Važno je napomenuti da, iako brojem replika tek neznatno zaostaju za muškim likovima, ženski likovi u svome govoru koriste osjetno manje talijanizama. Od ukupnoga broja talijanizama u *Hvarčinji* ženska lica izgovorila su samo 4,06% njih i u njihovu govoru nikada nije dolazilo do prebacivanja kodova. Analizom se ne otkrivaju osjetni dijastratijski utjecaji jer je broj talijanizama koje rabe sluškinje neznatno veći od onoga koji izgovaraju njihove gospodarice. Sočanac (2004: 241) ističe da najviše posuđenica koriste društvene skupine koje najviše putuju,²⁷ pa su, zbog bolje obrazovanosti i čestih vanjskih kontakata, kompetentni dvojezični govornici gotovo isključivo bili samo muškarci.

Od svih riječi talijanskoga podrijetla upotrijebljenih u tekstu drame, tek 38, 86% njih prilagođeno je fonološkom i morfološkom sustavu hrvatskoga jezika i može ih se smatrati posuđenicama dok se 61,14% koristi u izvornome, ortografski nepromijenjenome obliku. Potonja se kategorija, zanemarimo li riječi koje su bile podvrgnute nultoj transfonemizaciji i transmorfemizaciji, čitava sastoji od leksema koji su izgovoreni pri prebacivanju kodova.

Termin "prebacivanje kodova" prvi je u lingvistiku uveo Haugen. Definicije su se od 1970-ih naovamo mijenjale, pa iako se svi slažu da je prebacivanje kodova "naizmjenično korištenje dvaju jezika, pri čemu se konstituente, koje se kreću u rasponu od pojedinačne neasimilirane riječi do čitave rečenice ili dužeg teksta, uključuju u kontekst drugoga jezika"²⁸ mišljenja o uzroku toga fenomena se razilaze. Dok se prije smatrao negativnom posljedicom nedovoljne jezične kompetencije pojedinačnoga govornika, današnja proučavanja težište stavljaju na sociolingvističke i pragmatičke aspekte te pojave.

Unatoč početnome negativnom stavu i nevelikoj zainteresiranosti lingvista za taj fenomen, multikulturalna svakidašnjica suvremenoga života učinila je prebacivanje kodova neizostavnim dijelom komunikacije. Novija istraživanja proučavaju sintaktičke vidove prebacivanja kodova, pa se tako istražuju mehanizmi prebacivanja fraza ili uzrečica, međurečeničnoga i unutarrečeničnoga prebacivanja (Sočanac, 2004: 39) ali i pragmatički tj. diskursni aspekti toga fenomena.

²⁶ Radi se o svjesnom leksičkome izboru kontaktnoga sinonima, a ne o kulturnome posuđivanju jer je tada postojao i hrvatski leksem *skazanje* kojim su se služili autori suvremeni Benetoviću.

²⁷ Myers Scotton i Okeju (1973). Cf. Sočanac (2004: 241).

²⁸ Haugen, (1973). Cf. Sočanac (2004, 19).

Kada je u pitanju pojedinačna riječ, teško je presuditi radi li se o posuđenici ili o prebacivanju koda. Uglavnom se smatralo da je izvorni, neintegrirani oblik riječi jedan od glavnih kriterija kojim ćemo razlikovati posuđenice od prebacivanja kodova no još je Haugen upozorio da je ispravnije pribjeći utvrđivanju bilingvizma govornika i frekvenciji uporabe.

Carol Myers-Scotton ujedinjuje sintaktičke principe sa sociolingvističkim procesima. Prema autoričinu mišljenju, na oblik prebacivanja kodova djeluju strukturalna načela kao i norme društvene interakcije. Za pojedinca je pri tome prebacivanje kodova stvaralački čin, dio procesa utvrđivanja vlastitoga društvenog statusa i interpersonalnih odnosa. Mogući obrasci prebacivanja kodova ovise o prirodi jezika i strategijama učenja, dok su poželjni obrasci ovisni o društvenom kontekstu (Sočanac, 2004: 41).

Sociolingvistička tumačenja ističu situacijski aspekt prebacivanja kodova i činjenicu da je jezik uvijek u izravnoj vezi s društvenom situacijom u kojoj se odvija govorni čin jer se uporaba određenih jezičnih varijanti povezuje s društvenom ulogom i statusom govornika (Sočanac, 2004: 45). Premda je jedna od funkcija prebacivanja kodova povezana s održavanjem granica koje dijele pripadnike neke zajednice, ono može utjecati i na smanjivanje tih granica. Kada odabir jezika ne podliježe unaprijed određenim normama već se ravna govornikovim apstraktnim razumijevanjem situacijskih normi dolazi do korištenja neke jezične varijante u nekonvencionalnom kontekstu te odabir jezika tada ima funkciju smanjivanja međusobnih razlika i premeće se u tzv. jezik solidarnosti.

Kao najčešći razlozi prebacivanja koda navode se nemogućnost govornika da se izrazi na nekom jeziku, želja da se solidarizira s određenom društvenom skupinom te konačno želju bilingvalnog pojedinca da izrazi svoj stav o nečemu, onako kako to jednojezični govornici ostvaruju promjenom razine formalnosti u svom govoru (Crystal, 1987).

Za sve navedene teoretske postavke nalazimo primjere u govoru likova u Benetovićevoj drami. Za prebacivanje kodova posebno su zanimljiva dva lika: starac Mikleta, ugledni dubrovački gospodar i Kavalier, doseljeni Mletak, predstavnik općinske vlasti. Mikletine su replike neprestano prebacivanje koda između (uglavnom toskanskog) talijanskog i štokavske ijekavice dok Kavalier spaja venecijanski i čakavsku ikavicu.

Dubrovački gospodar ne zna govoriti nego onako kako se govori u Dubrovniku među ljudima njegova staleža. U njegovu su govoru zastupljeni svi oblici prebacivanja kodova, no najčešći su na mjestima koja su periferna za strukturu rečenice.

Kada su kontakti između dva jezika tako snažni i intenzivni kao što su to bili između Dubrovnika i talijanskih gradova, do prebacivanja kodova dolazi na mjestu svih sintaktičkih funkcija u rečenici: subjekta, predikata, objekta i različitih komplemenata, što je još i olakšano zbog znatne podudarnosti u redosljedju riječi u talijanskoj i hrvatskoj rečenici.

Subjekt:

A kad me inkontra, zaveza mi se *favella*, da joj numih ni mangure rit.
Questo tribuje mi jedno kanbio učinit.
 I znam er mi se nekakako ne konveniška *niente de mancio*.

Predikat:

Io credo da mene mentoahu...
 ...toliko, signor, da *io credo* pirovati svakako.²⁹
 O, ovo je druga *fredda*.
 Moja è *sette*.
V' imprometto mi dohodi jedan kapric da se obučem u zeleno.
Date le me de maggio s timi dobrimi glasi.

Objekt:

Ima jednu *facciu*, da Krile, pengatur naš, ne bi 'u upengao onako lijepu.
 Horsù, otići ću dati *due spasseggiate*...
 Iman *ordine* od gospodina...
 Tribuje nama druzim bekat *cervello* da vas naučimo štogodi civilo.
 I ako je rekla *de si*, ne haju za svu štetu.

Atribut:

A što ti znaš, pastirino, što *civili* ljudi čine.

Daleko najveći broj slučajeva odnosi se na primjere prebacivanja kodova u funkciji priložne oznake, komponente kod koje je prebacivanje kodova vrlo često. Najčešće se radi o prijedložnim izrazima (Sočanac, 2004: 229) koji funkcioniraju kao fiksirane fraze (pa ih utoliko neki autori smatraju prijelaznim oblikom između posuđivanja i prebacivanja kodova (Ibid., 229)). Primijenimo li ovdje kriterij dvojezičnosti govornika i izvornog oblika fraze, utvrđujemo da se radi o prebacivanju kodova.

Priložne oznake:

Con buona pazienza, poslat ću Bogdana po halje.
 Ja te ne mogu *per forza* uzdržat.
In effetto, ništo mi je omililo ovi gradak vaš...
 Nigda došo bolje *a tempo* kao sad, ...
In breve ću t' rijet..
In vero joj ću učinit toliko dobro...
 ...i hodi *colla buona ventura*.

²⁹ Prebacivanje kodova u funkciji predikata najčešće je s glagolima mišljenja, htijenja i govorenja.

Veće me si stornio *con le tue parole*.
...a serenata je ljepše rijet, er se čini *de sera*.
All'erta, hoću da i ti dvije riči rečeš.
Veće ti nješto ne manjka, nego do potrebe, da se nosiš *da valentuomo*.
...ne bi me placa vidila, giura dio, *in un mese!*
...ka me toliko deleta da o njoj pensam *giorno e notte...*
Prebacuju se i sami prilozu:
Poći ću *leggermente* za njim.
Jaoh, lipo ti me pogljeda, *allegro* s jednim zgvardom...³⁰
...a svak ide *allegramente* k svomu stanu.
...neka *allegro* pođem obidovat.
Ma jesam vidio *comodamente* gdi u crkvu idaše...
...bih vesel bio *giornalmente...*
Eto ideš *dritto* kako luk.

V.I. Primjeri prebacivanja kodova:

Međurečenično prebacivanje kodova:

U govoru dubrovačkoga gospara postoje primjeri prebacivanja kodova na međurečeničnoj razini, najčešće u rečeničnim nizovima. Rečenični niz pogodan je za prebacivanje kodova jer je donekle prijelazni oblik između samostalnih rečeničnih cjelina i složenih rečenica kod kojih je stupanj povezanosti pojedinih dijelova viši (Sočanac, 2004: 230):

Neka ide na stranu Dubrovnik, kuća i baština u Konavlah i trgovina u Sofiji (...) i sve što imam na momu, *e ben speso*.

I da bih bio kako ti, *ti imprometto*, bih veseo bio...
...i vidio si sve u štetu je; *e fatta*, neg budi ustrpljen.
Izrazito često dolazi do prebacivanja fiksnih fraza i uzrečica:
...a poslija kad naučite, pravite: *me recomando*, ne vikne mi se.
Allegrezza iura veggia, ne vidih kad je otvoriše.
Naopako, *iura veggia*, bi me ruinao!
Miser dio dato, za ta dobar glas ti daju najstarije moje bječve od svile.
Giura dio, ću te činit stavit za barabanta neto dojemo u Grad.

³⁰ Osim prebacivanja kodova, u ovome je primjeru riječ i o sintaktičkome kalku: glavni broj "jedan" poprima ulogu neodređenog člana po talijanskome modelu *con uno sguardo*.

Hodi kako god, *dio la mandi buona*, evo smo veće prema kući.

Dakle ću pojt onako omrčen prid moju gospoju, *Dio vardi*, i onako odrt, što ću parat?!

Vidljivo je da uzrečice zadržavaju visok stupanj autonomije pa nema nikakvih sintaktičkih poteškoća pri prebacivanju kodova (Ibid.: 230). Ovakvo umetanje fiksnih fraza i uzrečica u funkciji komentara jedno je od jezičnih sredstava dokazivanja društvenoga statusa: upotreba fraza iz stranog jezika koji se smatra prestižnim indikator je visokoga društvenog statusa, svjedoči o govornikovoju učenosti, iskustvu i materijalnome uspjehu. U razgovoru gospara sa slugama takva upotreba jezika daje auru učenosti i pripadnosti višoj društvenoj klasi i jasno ocrtava granicu između dva društvena sloja.

Unutarrečenično prebacivanje kodova:

Prebacivanje kodova koje nailazimo u govoru mletačkoga doseljenika Kavalera ima drugačiji oblik i funkciju. Taj predstavnik mletačke vlasti koristi se prebacivanjem kodova iz jezične nužde, pa unosi materinji jezik kad god se ne uspijeva izraziti na hvarskoj čakavici. Glavno obilježje njegova jezika je unutarrečenično prebacivanje kodova:

Ki te la dala? Ča je nutra? Govori presto, perché te sad ofertah!

Ke ze človiko, je l' morto?

Non se può to činit, perché ki bi htilo končati bisogna pagar la pena cinque cento lire, a nam donati dieze cechini per uomo;...

Orsù, vazmimo ovo a buon conto. Domani će ga dati il resto, ma varde, da ne govorili nikomur questo, perché oboj vami...

Lasse far a mi, otvorite perché hoću razbiti.

No, vo io, iman ordine od gospodina che ga menaj in preson.

Orsuso, me piase, da ga je dobro bilo. Questo ča pensa uomo de mal, ja hoću andar via zač nimam ča veće činiti qua. Me recomando, hoćete mi komandati qualcosa?

Vidljivo je da prebacivanje kodova u ovim primjerima stoji u službi omogućavanja osnovne komunikacije jer se samo uz pomoć njega može održati kontinuitet govora. Kavalеров je govor obilježen nedovoljnim poznavanjem pravila hrvatske morfosintakse i pribjegavanjem venecijanskim jezičnim elementima koji nisu ograničeni na izolirane jezične otoke ili glavne sintaktičke funkcije; prebacuju se svi dijelovi rečeničnoga ustrojstva: od glagola pa sve do veznika, uzvika i gramatičkih rječca.

VII. Zaključak

Na prostorima povijesnoga, kulturnoga i geografskoga doticanja dviju jezičnih zajednica jezični su dodiri neizbježno kompleksni i duboki. U slučaju kontakta s

talijanskim, hrvatski dijalekti jadranske obale upili su mnogo leksičkih, ali i sintaktičkih i morfoloških obilježja svojstvenih talijanskim dijalektima. Taj proces nije bio istovremen ni ujednačen; postoje velike dijatopijske varijacije, a osjetna su odstupanja prisutna i na dijastratskoj razini. Analizom talijanizama u renesansnoj komediji *Hvarčinja* pokušale su se ocrtati osnovne značajke utjecaja talijanskoga jezika na hrvatski jezik koji se tada govorio u Hvaru i Dubrovniku.

Kako hrvatski fonološki sustav raspolaže s više fonema od sustava talijanskoga jezika, na fonološkoj razini nije dolazilo do importacije već samo do adaptacije fonema. Zahvaljujući intenzivnim i dugotrajnim kontaktima posuđivanja su se ostvarivala i na morfološkoj razini, no do najvećih je utjecaja dolazilo na leksičkoj razini, prihvaćanjem i adaptacijom velikog broja talijanizama, najčešće iz venecijanskoga, ali i iz toskanskoga i ostalih talijanskih dijalekata. Dokaz da su kontakti bili intenzivni i dubokopražimljući pružaju i sintaktički kalkovi kojima (i danas) obiluju govori dalmatinske obale. Budući da su talijanski dijalekti kroz povijest hrvatsko-talijanskih kontakata imali ulogu prestižnih idioma, posuđenice koje su ušle u dijalekte hrvatske obale nisu samo produkt kulturnoga posuđivanja, već su vrlo često kontaktni sinonimi, što je situacija slična onoj u kojoj se danas nalazi hrvatski jezik pred engleskim kao međunarodnim jezikom komunikacije.

Naposlijetku, prebacivanje kodova, posljednji fenomen kojega je iznjedrio međujezični kontakt, pojava je kojim se služe svi slojevi društva no iz različitih razloga: dok je za dvojezične pripadnike visokoga sloja to simbol prestiža i međusobne društvene solidarnosti te indikator socijalne diferencijacije prema drugima, ostali ga govornici koriste iz nemogućnosti da se izraze na njima stranom jeziku.

U renesansnoj komediji pisanoj na dijalektima hrvatskoga priobalja jezična su prožimanja prisutna na svim razinama; tako je i prebacivanje kodova jako zastupljeno i lako su dostupni primjeri svih njegovih funkcija. U današnje vrijeme drugačijih, ali i dalje izraženih društvenih razlika i jezičnih kontakata koji rezultiraju intenzivnim posuđivanjem i prebacivanjem kodova, korisno se sjetiti dugotrajnog postojanja i različitih funkcija tih kontaktoloških pojava koje su uvijek, baš kao i danas, sadržavale i implicitnu sociopragmatičku poruku.

LITERATURA

- Babić, Stjepan (1986) *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*. JAZU, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- Benetović, Martin (1965) *Hvarčinja*, u: Nalješković, Benetović, Palmotić. Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zora, Matica hrvatska, Zagreb.
- Bogišić, Rafo (1965) Predgovor drami i bibliografija o Marijanu Benetoviću. u: Nalješković, Benetović, Palmotić, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zora, Matica hrvatska, Zagreb.

- Crystal, David (1997) *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Filipović, Rudolf (1986) *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. JAZU, Školska knjiga, Zagreb.
- Jelaska, Zrinka (2004) *Fonološki opisi hrvatskoga jezika: Glasovi, slogovi, naglasci*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Kombol, Mihovil (1961) *Povijest hrvatske književnosti*. Matica hrvatska, Zagreb.
- Ljubičić, Maslina (2003) *Contrastive approach to the adaptation of Gender of French nouns in Italian and Croatian*. u *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia XLVII-XLVIII*, str. 249-270.
- Ljubičić, Maslina (2002) *Hrvatsko-talijanski lažni parovi: standardni jezik i dijalekt*. u: *Filologija* 38-39, str. 19-31.
- Ljubičić, Maslina (1998) *Bilješke o semantičkoj specijalizaciji posuđenica*. u *Suvremena lingvistika* 24, 1-2; str. 17-37.
- Muhvić Dimanovski, Vesna (1992) *Prevedenice – jedan oblik neologizama*. Rad HAZU, Zagreb.
- Muljačić, Žarko (1972) *Opća fonologija i fonologija suvremenoga talijanskog jezika*. Školska knjiga, Zagreb.
- Muljačić, Žarko (1971) *Sui veri e sui presunti romanismi del serbo-croato*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden, str. 42-46.
- Muljačić, Žarko (1966) *Lo cakavismo alla luce della linguistica "contrastiva"*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden, str. 367-379.
- Muljačić, Žarko (1964) *Conflitti linguistici a Dubrovnik (Ragusa) nel Medio Evo*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden, str. 126-134.
- Pranjković, Ivo (1993) *Hrvatska skladnja*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Simeon, Rikard (1969) *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Matica hrvatska, Zagreb.
- Sočanac, Lelija (2004) *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri*. Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- Zingarelli, Nicola (2000) *Vocabolario della lingua italiana*. Zanichelli editore, Bologna.

SUMMARY

Nada Županović

ANALYSIS OF ITALIANISMS IN MARTIN BENETOVIĆ'S RENAISSANCE PLAY *HVARKINJA*

The analysis of Italianisms in Martin Benetović's Renaissance play *Hvarčinja* shows that the characters' way of speaking reflects the structure of social relations of the period. Apart from creating the comic effect, language is used as indicator of the speakers' social status. This tendency is most visible in the usage of Italianisms. Italianisms as signs of cultural prestige are used by the upper-class characters and they are not present in the lines spoken by the peasants.

The paper analyses the adaptation of Italianisms on the phonological, morphological and semantic levels and discusses the syntactic and phraseological calques and code switching.

Key words: *Italianisms, phonological, morphological and semantic adaptation, code switching, Martin Benetović, Hvarčinja*

